

« Ես արեալ ալ մեր կեանքին — Մեկ ճիւղը ձգած էր. — Գարնան կանաչութիւն, որուն շարքողեց — Ամառուան ոսկի տօնը աւազը. — Ո՛վ ճիւղ՝ ճիւղ մերկացած, — Որ դեռ քիչ մը կ'աւարի — Իր ճիւղէն պատմութեան մէջ — Որ քիչ ատենէն զօրջ պատմութեան մը պիտի դառնայ. — Տարբ' որ կը փախչի, եւ որ արդէն մտքէն կ'աւարի. — Որ արդէն կը մտադրէ. — « Այսպէս կ'անցնին իրերը. — Ամէն բան կը շտապէ, կը սայլաթափէ — Անշատակ յաւիտեանքի մէջ. — Տարբ' փայտին հետ, — Տալտը տարւելի հետ. — Կը լսենք հոգի որ կը կողկողի, — Եւ ամէն բան կը վերջանայ — Կտոր մը մօտ դառնալով: »

Դեկտ. 12ին, Սոսոյանի մեծ ամփոթատարնին մէջ, ծանօթ պատմաբան Պ. Էնէնսթ Լափիս ատենաբանութիւն մը արտասանեց որ կարեւորութիւն ունեցող դէպք մըն է Բարիդի, եւ Տրանսայի, կեանքին մէջ : Պ. Լափիս ձայն կը բարձրացնէ պատմութեան սեղմիչ եւ ճշգրտական վնասակար գրութեան դէմ, որով ֆրանսացի տաղք իրենց միտքը կը փճացնեն անօգուտ բաներ ստորկիով քննութիւն անցընելու համար միայն, եւ միանալով թարգմանի բարոյական յոռի ուղղութեան մը ազդեցութիւնը կը կրեն, լքնիլնելու կողմնակցութեանը վրայ յոյս դնելով : Այս ոգով, պայքար մը ատենն էր ի վեր սկսուած է արդէն մզուի Տրանսայի մէջ : Վերանորոգման ջանք մը կայ Տրանսայի ժողովրդին մէջ : Լափիսէն առաջ, Ժիւլ Լըմէթո խօսած էր դատարարութեան գրութեան փոփոխան պէտքին վրայ : Մատակայ թիւով մը պիտի խօսինք այս ջանքերուն եւ այդ ամբողջ երեւոյթին մասին :

Այս տարի, լի՛ս ժողովուրդը տօնեց իր ազգային անմահ բանաստեղծ Առամ Միլլիքի վիշի հարիւրամեակը : Դեկտ. 27ի դէպքը, Բարիդի ինչ գաղթականութիւններ երեկոթի մը կազմակերպած էր. Ժիւլ Լըմէթո, որ կը նախադասէր, գեղեցիկ ատենաբանութեամբ մը՝ շնտեց թէ Լեւաստանն ու Տրանսան իրարու կապող կապերը անլինջ են միշտ, հիմա առաւել քան երբեք, քանի որ Տրանսան, ինքն ալ խոցուած, աւելի խորապէս կը զգայ զօրազդ քրոջ մը տառապանքը, եւ բացատրեց հանճարն ու կեանքը Միլլեքի վիշին, որ ոչ միայն Լեւաստանի պանծալի երգիչն է, այլ մեծ որդեգիրներէն մին Տրանսայի, ուր անցուց իր կեանքին վերջին կէտը, իրբեւ ուսուցիչ Բոլէժ տը Ծոնտիսի : Մեր յառաջիկայ թիւերէն մէկուն մէջ, ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը պիտի նուիրենք Միլլեքի վիշի :

Ա. Զ.

ՕՁԱԿՈՉԸ

Օձանդան վրէժս՝ ցաւիք մեզ կակտն
Մըրմընսաձայն կը փրչէ արիւղ որդաղին .
Ու կը զարիւն ծնայէ ո՛վձեր կիսալուն
Խայտաբարդէս ֆարին վըրայ մուր թալին :

Գայարակերպ ստղոսկերով դողողուն,
Ենկ կը շանքեն եւ անաւոր կ'երեւեն .
Բայց կը թուի զանոնք ճուրք սոյր հրեւուն,
Ու փուն կ'ըլլան . կը խընդայ թուս պեւելին :

Հոգիս սքրտուլ տուն է, վըշտես ալ ֆարթը
Որ կը շրչեն կատարութեամբ թունաթը .
Ո՛վ ստկուլմ, ոյժ չունիմ զանոնք խըրդելու :

Դու կը թուկս սքրիս հեշէներն ապրասաւթ .
Կը բարբառիս զարնանաւոր ֆաղցրութեամբ .
Ա՛յ չեն լըլիւր գիս, փուն կ'ըլլան թոյլ, հըրու :
ՎԱՀՐԱՄ ՍՎԱՃԱՆԱՆ

ԱՋԳԱՅԻՆ ՔՐՈՆԻԿ

Հայերն ի Բարիդ . — Վարձամ Սվաճանն նուազանաղես մը պիտի տայ էտառի քրտին մէջ Յունուար 21ին : Կ'իմանանք որ բարիդեան բարձր ընկերութեան պատկանող մէկ քանի անձնաւորութիւններ խօստացած են ընտիր բազմութեամբ մը սրահը լեցնել . ֆրանսացի հասարակութեան կողմէ մեր բարեկամին չեւալյուսերի համակրութիւնը առաջուց դիտենք : Կը սիրենք յուսալ որ մեր Բարիդի ազգայինները այս տարի աւելի ջանադիր պիտի ըլլան լնոնայտ . որ Սվաճանն, Բարիդցիներու հեացում ներշնչող այդ արուեստագէտը, Հայ մըն է : Վերջինն պահուն կ'իմանանք թէ Սվաճանն հրաւիրուած է Բարիդի ամերիկեան դեսպալատան մէջ նուագել մօտերս :

— Տը. Պօլլու Բօլօքան, որ Բարիդի Բժշկական Ակադեմիային ներկայացուցած էր աշխատութիւն մը յիմարարութեան վրայ, յաջողած է արժանանալ, նոյն մրցմանը մասնակցող մէկ քանի ֆրանսացի գիտնականներու հետ, Պայետսթէ մրցանակին : Բօլօքան, որ նոր աւարտած է իր բժշկական ուսումը եւ վերջերս հաստատուած է Բարիդ՝ Շանգ-էլիզէթ Թաղին մէջ, արդէն մէկ քանի ուսումնասիրութիւններ հրատարակած է Շառքոյի հիմնած հանդէսին, Archives de Neurologieին մէջ : Կը շնորհաւորենք մեր բարեկամին ու աշխատակցին յաջողութիւնը, որ անշուշտ մեկնակէտը պիտի ըլլայ ամբողջ շարքի մը :

— Պ. Ա. Բառիէս սկսաւ իր դատախառութիւնը, զոր ծանուցած էինք մեր նախորդ թիւով : Առաջին դասը յառկացուց Հայաստանի աշխարհագրութեան, Ներկայ էին տաճըւրս Տրանսայցիներ, եւ . . . երեք Հայ : Ցաւ

ևով դիտեցինք որ Բարիդի հայ ուսանողութեանն, եւ նոյն իսկ ընդհանուր հայ երիտասարդութիւնէն, ոչ որ զաջափարս ունեցած էր այս զարսն հետեւելու: — Այդ դաստիարակեանց մասին Պ. Բամալեան պիտի գրէ ծանուցուած յօդուածը՝ երբ Պ. Բաղդէն համար, աշխարհապահական սեղեկութիւններէն յետոյ, Հայոց պատմութեան ուսումնասիրութեանը:

— Շարժումէն կ'իմանանք թէ Պ. Յարութիւն Փափաքեան, Ստեփան Փափաքեանի որդին, որ Բարիդի ատամնաբուժական վարժարանէն վկայական ստացած էր, Սոֆիայի մէջ քննութիւն անցուցեր եւ Պուլկարիոյ մէջ իր արուեստը ի գործ դնելու արտոնութիւն ընդունեւ է: Պ. Փափաքեան Բարիդի հայ ուսանողութեան աւանդէն լուրջ, աշխատասէր եւ եռանդուն անդամներէն մէկն էր, եւ իր արուեստին չըջանակէն զուրս օգտակար ըլլալ կարենայր յոյսեր կուտար: Եր շնորհաւորենք իր յաջողութիւնը եւ կը մաղկենք որ կարենայ իրագործել ամէն ինչ որ կը խոստանայ:

— Վերջին դէպքերուն հետեւանով հայրենիքէն հեռացող Հայերի շատեր կը սկսին վերադառնալ, Կովկասէն, Ամերիկայէն եւ Պուլկարայէն: Վերջերս Պաթեմի ճամբով խուճը մը Հայեր, ձրի անդապիւր եւ նաւու ամուսակ ստանալով քաղաքին առաւ ասորիկանապետին միջոցաւ, Տրապիզոն ելեր եւ երկուսորեքու ատափորութեամբ՝ դէպ ի հայրենիք ուղղուեր են: — Ատանայէն կը գրեն թէ բաւական թուով ամերիկացեակ Հայեր հայրենիքը դարձեր են: — Կովկաս ապաստանող Կարնիցիներն ալ շատեր իրենց թաղանք կը դառնան: Հակառակ վտանգներուն որ դեռ կը տեսն, Հայերս այս դարձը գեղեցիկ ու արտաշարժ երեւոյթ մըն է: Բոլորովին համակարգիչ ենք արտասահմանի մէջ քանի թերթիքունք որոնք կը խրախուսեն այդ դարձը: պէտք է որ հայ տարրը չընտաղի իր հողին վրայ, եթէ կ'ուզուի որ գէթ մասամբ Հայոց համար ուրոյն անօրինութիւն մը ըլլուի: Բայց նոյն թերթիքը զգալու են որ իրենց իրենց կը հակասեն՝ միւս կողմ յեղափոխական գործունէութեան հրաւեր կրողով: որպէս զի Հայերը կարենան դառնայ իրենց հայրենիքը, պէտք է որ իրենց ազգակիցները խրախուսեանց շարժառիթ չըլլան եւ դարձ կարենայ կատարուիլ գոնէ յայտնաբերութեամբ:

— Պարսկապէրը որունք կարաբաղաբար հանգիստ էին մինչեւ վերջին ատեններս, իրենց թրքահայ եղբայրներուն կացութիւնները մէջ կը տեսն տակաւ: Թրքական Հայաստանի մէջ տեղի ունեցած դէպքերը իրենց հակահարուածը ունեցան Պարսկական Հայաստանին մէջ, Ատոր նպաստած է Սուլթան Համիդին համարամական կողմ: ատոր նպաստած է նաեւ թրքօպարսկական սահմանադիւլուն վրայ հայ հրոսակներու երթեւեկը: Այն հալածանքները որոնք կը սկսին եմֆարկուի Սայմատի Հայերը, ինչպէս նաեւ Վանի վարդերը, որոնք մինչեւ հիմա կը շարունակուին, այդ կրկին պատճառներով

կը բացատրուին: Թէ մահմետական կատաղութիւնը ինչպիսի գաղանները զարձուցած է Պարսիքը, թուրքը կամ Քիւրտը, այդ ոչ մէկուն համար պարտաւեր է: Բայց երբ մարդ ապահով չէ որ միամիտակը գաղանին պիտի կարենայ դիմադրել, պէտք չէ որ զանց գրողէ եւ արթնցնէ: Պարսիկ խաներու ձեռքը դրած շահելու միջոց մը դարձած է հայ գիւղերը մահելն ու յեղափոխական փնտելու պատրուակով կաշառք փոխելու: . . .

— Ուրմայի մէջ կը տիրէ այս վայրկեանիս անուշի աղքատութիւն մը, Հայերը, անօթութեան ինչն ողեսպառ, եւ պարսիկ խաններուն կեղեքումէն ազատելու համար, կըմտափոխ ըլլալու միտումներ ունին:

— Նարեկայ վանքին մէջ նոր որբանոց մը բացուեր է, որ քիչ ատենին Աղթամարի վանքը պիտի փոխադրուի: — Գերման միսիոնարները Տիգրանակերտի մէջ նոր որբանոց մը բացած եւ հարիւրի չափ որբ արդէն ընդունած են Այդ միսիոնարները Նիցիոյ մէջ ալ որբանոց մը բացած են:

— Պ. Ջանչեանցի խմբագրած «Ճըպրայական օգնութիւն» գրքին վճարածն հասոյթէն մինչեւ հիմա 40,000 ֆրանքէ աւելի ղրկուած էր, Պուլկարայ ուսանական դեսպանին ձեռքով, Հայաստանի կարօտեաններուն: Այժմ, գրքին խմբագրութիւնը որոշած է այսուհետեւ ստացուած գումարները յատկացնել Հայաստանի մէջ հայ-ուսանական որբանոցներ հաստատելու, եւ հատ մը արդէն բացուած է Բալուի մէջ:

— Տխուր լուրեր կը շարունակեն հասնիլ Վանէն ու Բաղէշէն: Երկու քաղաքներուն ալ գիւղերէն շատեր արհիւն եւ բոցերու մէջ են նորէն: Թուսական թիւթի մը համեմատ, Բաղէշի խոտովութեանց սկզբնապատճառ եղած է մէկ երկու Հայերու կողմէ քիւրտ չէյնի մը տողուն ապանդուիլը: Քիւրտերը, զայրացած, հայ գիւղերուն վրայ յարձակած եւ չարած են բազմաթիւն Հայեր: Թուրք կառավարութիւնը ոչինչ կը փորձէ հանդարտեցնելու համար զըրգըսուած տարրերը: Պուլկար ուսանական դեսպանը դիտողութիւն ըրած է Բ. Իրան այդ վտանգաւոր կացութեան վրայ որ կը տիրէ Վանի ու Բաղէշի մէջ:

— Այն սնուչ-չեղու փաղաքանքը որով Վիլհելմ ինքզինքը բարեկամ եւ պաշտպան հուշակեց Սուլթանին բարոյական գերիշխանութեան սակ գտնուող 300,000,000 մահմետականներու, իր արդիւնները տալ կը սկսի ամէն կողմ: Ոչ միայն Տաճկաստանի մահմետականներն են որ իրենց վարագործութեանը մէջ խրախուսուած կը զգան զիրենք, այլ նոյն իսկ Կովկասի մէջ, մահմետականները թիմար գլուխին կը բարձրացնեն, եւ հին օրեր յիշելով, կը փորձեն իրենց բնակիչիք քրիստոնեաները շարչիկել: Թուս կառավարութիւնը պիտի ստիպուի այդ երես երած մահմետականներուն ականջէն քաշելու:

— Կաթողիկոսը մտազեր է եղեր դատ բանայ վարձակալ կրթական վերատեսչին Պ. Նա-

նովգրի դէմ, որ կովկասի Հայոց ծխալին վարժարաններու գոյքերուն դրոււմը կատարելու գործողութեան մէջ կայսերական հրամանէն շատ անդին անցեր է: Թիֆլիսի Յովնանեան աղջկանց վարժարանին մէջ չնքին ալ գրաւուելուն եւ հանրային կրթութեան սլաշտնատան դպրոցներուն յատկացուելուն դէմ վարժարանին հոգաբարձութիւնը արդէն դատ բացած է: — Բաքուի մարդասիրական ընկերութիւնը նմանապէս դատ բացեր է իր 250,000 ռուբլի արժէքով կալուածին դրոււմը համար: Նախարարաց խորհրդին որոշմամբ, այս դատերը պիտի քննուին դատարանի առջեւ: — Աւելի լաւ է ուշ քան երբեք:

— Եղիշէ Վ. Իուրեան, հանրածանօթ քանասէր, էջմիածին երթալով եպիսկոպոս ձեռնադրուել է եւ արդէն զարմեր է Արմաշ, շարունակելու Դպրէնական տնօրէնի պաշտօնը: Իուրեանի հետ եպիսկոպոսացած են նաեւ Աշոտ, Շիրակունի եւ Իւթիճեան վարդապետները, որոնց վերջինը կարգուած է Եւրոպայի Հայոց այցելու հովիւ:

— Տօնելու համար կովկասի Ռուսոյ կողմէ գրուման հարկերամեակը որ երկու տարին կը լրանայ, Թիֆլիսի քաղաքապետութիւնը այժմէն ծրագրերն էր պատրաստէ:

— Հօկոտ. Չին, կատարուեցաւ Մոսկուայի Լազարեան ձեմարանին տարեկան տնդէսը: Վերադառնալով յիշատակեց որ ձեմարանին յիւանդակը լրանալուն առթիւ, հաստատութեան մասնագիտական դասարաններու խորհուրդը ձեռնարկեր է Թ. դպրու հայերէն հին աւետարանի մը հրատարակութեան՝ հակողութեամբ Բրոքի. ինչպիսիք են. այս ձեմարանի համար, ձեմարանին պատուոյ հոգաբարձու հրամանատարի յիշան Ս. Ս. Տաւմեիլի Լազարեանը 1800 թուակի նուրերն է:

— Շուկեցի գրամատէր Պ. Թադէոս Բամիրեանց իր կենդանութեանը նուիրած է 10,000 ռուակի Բերդաթաղի (Ասրպատական) Արամեան դպրոցին: Այդ գումարին տոկոսով որդեգիրներն պիտի պահուին այդ դպրոցին մէջ: Պ. Բամիրեանց արդէն նոյն ձեւով նուէր մը ըրած է Թէշհանի դպրոցին համար:

— Հանգուցեալ ուսանալա ինիթարեանի կըտակին համեմատ, 21,000 ռուակի յատկացուած է Ներսէսեան դպրոցի աշակերտներէն որդեգիրներ պահելու Ռուսաստանի բարձրագոյն դպրոցներու մէջ:

— Երեսնի թեմական վարժարանին վերառեալ Պ. Սիմէոն Շահնագարեան իր ոռնիկը (տարեկան 1500 ռուակի) նուրերն է մէկ մասը աղքատ աշակերտներու, միւս մասը էջմիածնի վանքին:

— Տիկին Գանանեան, Լազարեան ձեմարանի հանդուցեալ վերադասին այրին, 4000 ռուակ յի նուրերն է, որուն տոկոսով ուսանող մը պիտի պահուի Մոսկուայի համալսարանին մէջ:

Ռուսահայ նուիրատուներու այս ճոխ շարքին առջեւ, տխուր է՝ մտածել որ թրքահայ հա-

րուսները — որոնցմէ ո՛չ մէկը, այս վերջին աղէտքներուն յուզման տակ ազգին մեծ նուէր մը ընելու զաղափարը ունեցաւ, — ուրիշ բան չունին բաղադրութեան դնելու բայց եթէ Գաւակէօղեան կոտակին՝ կամ աւելի ճիշդ է ըսել կատակին՝ պատմութիւնը...

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ճրանաւ եւ Անգլիա. — Մաս մը Անգլիայիցիք կը ջանան ցրուել այն յոռի տպաւորութիւնը զոր յառաջ բերաւ Փրանսացի ժողովրդին վրայ Ֆաշտայի ինդոլայի առթիւ Անգլիոյ բիրտ ու վիրաւորիչ վարմունքով: Ազատականներն են մանաւանդ որ կ'ուզեն կոտորած փակցնել: Պահպանողականներուն կը մեղադրեն իրենց անխելամուլութիւնը՝ որով Փրանսան պաղցեցուցին Անգլիայէն եւ զայն մեղենք Գերմանիոյ կողմը ձգեցուց: Ազատական Պ. Ասթուիթ, Պիրմինիսթի մէջ, դեկտ. 16ին, արտասանեց շատ ազնիւ ոգով ներշնչուած ճառ մը, որմէ մաս մը կը հրատարակենք, մաղթելով որ այդ նշանակուած ուղղութիւնը պարտական Անգլիայինը ըլլար բոլոր:

Ոնցիկը Հնդկաստանի վրայ ըլլալ կամ եղիպտոսի, կամ աշխարհի որ եւ է կէտին վրայ, Նեմո Բրիտանիա իր գերակշռութեան հիմը կը նկատէ ոչ թէ Բրիտ ուժը, ոչ թէ կազմակերպուած զորացուցեալու գերազանցութիւնը, այլ ան քաղաքակրթիչ գործը զոր կը կատարենք: Ան տեղեկ ուր իբր օտարութեան եւ իբր աշխարհակալ կերթանք, աստիճանաբար ժողովուրդները կ'առաջնորդենք քաղաքական եւ ընկերական բարձրագոյն իտէալի մը, եւ այդ գործին մէջ, ոչ մէկ հակառակդ տարր չենք ճանչնար որ անհաշուելի ըլլալ: Միացեալ Նահանգները, այս գործին մէջ, մեզի միացան համաձայնութեամբ մը որ աւելի արժէք ունի քան բոլոր մագաղաթները, անցիր համաձայնութեանը զոր աշխարհիս վրայ ոչ մէկը զօրութիւնն ունեցաւ ցնջելու: Բայց կան երկու պետութիւններ որոնց հետ մեծապէս կարեւոր է որ բարեկամական յարաբերութիւններ ունենանք, իրարու իրաւունքներուն եւ շահերուն փոխադարձ ճանաչուլուն վրայ հիմնուած, — կ'ակնարկենք Ռուսիոյ եւ Ֆրանսայի: ... Ռուսոյն եւ Անգլիոյ ձեռքն է Ասիոյ ապագան: Մեր պետական մարդը դատապարտութիւն կ'ըլլար եւ քաղաքակրթութեան համար գայլակցութիւն մը, մանաւանդ Զարին առաջարկութեան յետոյ, եթէ չկարենայինք այդ դարաւոր պայքարը, այդ արուեստական թշնամութիւնը միջտեղէն վերցնել մշտական համաձայնութեամբ մը: Ինչ որ կ'ըսեն Ռուսոյն համար, նոյնը կ'ըսեն Ֆրանսայի համար ալ: Չկան աւելի մեծ թշնամիներ արեւմտեան քաղաքակրթութեան բարձրագոյն շահերուն եւ պարտականութեանց քան անոնց որ Ֆրանսայի եւ մեր միջեւ ար-